

Yozma Nutq Buzilishlari

Namangan Davlat Pedagogika inistituti Pedagogika fakulteti Maxsus Pedagogika (logopediya) yo'nalishi 3 kurs talabasi **Karimova Nadiya Baxoniddinovna**

Annotansiya: Ushbu maqolada yozma nutq buzilishlari kelib chiqish sabablari, turlari, yozma nutq buzilishlarini oldini olish haqida so'z boradi.

Kalitso'zlar: pauza, urg'u, dizgrafiya, akustik, optik, aleksiya, agrafiya, evolutsion dizgrafiya. Sintaksis, "legasteniya, kinestik nazorat

Ключевые слова: пауза, ударение, дизграфия, акустик, оптик, алекция, аграфия, эволюсион дизграфия. Синтаксис, «легастения, кинестетический контроль

Keywords: pauza, urg'u, dizgrafiya, akustik, optik, aleksiya, agrafiya, evolutsion dizgrafiya. Syntax, "legastenia, kinesthetic control

Nutq bu – bu fikr bayon qilish vositasi bo'lib, og'zaki va yozma shaklda ifodalaymiz. Og'zaki nutq pauza, urg'u, intonatsiya va tovushlar orqali tinglovchiga borib etsa, yozma nutq harf va so'zlarning ma'lum qonuniyati asosida o'zaro birikib, tinish belgilari, har xil ajratishlari gaplarni gramatik jihatdan aniq va tovushlarni bayon qilish orqali etib boradi. Yozma nutq murakkab jarayon bo'lib, u ko'p vaqt mexnat talab qiladi. Sintaksis jihatdan qaraganda yozma nutq eng to'liq va mukammal nutqdir. Bu nutq ixtiyoriy fikrimizni ifodalab berishning eng yaxshi vositasidir. Bolalarning og'zaki nutqida kamchiliklar uchragani kabi, yozma nutqlarida ham bir qator kamchiliklar uchraydi. Bu holat olimlarimiz tomonidan o'rganilgan bo'lib, olimlar ishining boshlang'ich davri IX asr boshlarida adabiyotlarda o'qish buzilishlari umumiy aqli zaiflikning simptomi deb va bu buzilishlar faqat aqli zaif bolalarda kuzatiladi degan fikrlar tarqaldi. (F.Barman va Engellar) XX asr oxiri, 1896 yilda V.Morgan yozish va o'qishdagi kamchiliklarni aqliy jihatdan sog'om bo'lgan 14 yoshli bolada kuzatgan. V.Morgan bu kamchiliklarni "orfografik jihatdan to'g'ri yozish va xatosiz bog'lanishli o'qish qobiliyatining yo'qligidan kelib chiqadi" deb aniqladi. Bir qancha vaqt o'tgandan keyin 1900 va 1907 yillarda Glazgo shahridan okulist D.Ginshelelid aqliy darajasi normada bo'lgan bolalarda uchraydigan o'qish buzilishi holatlarini o'z ishida bayon etdi. U bu buzilish hamisha ham aqli zaiflik bilan birga kelmasligini tasdiqladi. D.Genshelelid birinchi bo'lib o'qishni o'zlashtirishdagi qiyinchiliklarni "aleksiya" termini bilan nomladi. P.Ranshburg o'qish buzilishlarini birinchi marta og'ir va engil darajaga bo'ldi. U o'qish buzilishlarini engil darajasini "legasteniya" termini bilan atadi. Keyinchalik "disleksiya" va "disgrafiya" "aleksiya" va "agrafiya" tushunchalarini farqlash holatlari kelib chiqdi. Yozuvning buzilishini belgilashda asosan quyidagi atamalardan foydalaniladi:

Disgrafiya, agrafiya, dizorfografiya, evolutsion disgrafiya (bu atama bolalarda o'qish malakasini egallab olish jarayonini buzilganligini belgilash uchun qo'llaniladi) yozuv o'zida nutq faoliyatning murakkab shaklini ko'p darajali jarayonini aks ettiradi. Unda turli hil analizatorlar nutqni eshitish, nutqni xarakterga keltirish, ko'rish, umumiy xarakterlantirish analizatorlari ishtirok etadi. Yozuv jarayonida ular orasida yaqindan bog'lanish va o'zaro aloqadorlik o'rnatiladi.

Yozuv og'zaki nutq jarayoni bilan chambarchas bog'liq bo'ladi hamda uning yuqori darajali rivojlanishi asosida amalga oshadi. Katta yoshlilarning yozuvi avtomatlashgan hisoblanadi va yozuv malakasini o'zlashtirib olayotgan bolaning yozuv xarakteridan farq qiladi. Yozuv avtomatik tarzda amalga oshadi va 2 ta nazorat: fanistik va ko'rish nazoratidan o'tadi. Yozuv jarayoni ko'p darajali qurilishga ega bo'lib, ko'p miqdorli operatsiyalarni o'z ichiga oladi. A.K.Luriya "Yozuv psixofiziologiyasi haqida ocherklar" nomli asarida yozuvning quyidagi operatsiyalarini ko'rsatib o'tadi. Yozuv hissiyotli uyg'onish sabab va vazifalardan boshlanadi. Inson yozma bayon mazmuni rejasini, fikr dasturini, fikrlarining izchilligini hayolan tuzadi.

Harf va soʻzlarning yozilish meʼyoriga qarab kinestik nazorat koʻrish va yozilganlarni oʻqish bilan mustaxkamlanadi. Yozuv jarayoni nutqli va nutqsiz vazifalar: tovushlarni eshitishda ajratish, ularni toʻgʻri talaffuz etish, til va sintezi, nutqning leksik va gramatik jihatdan shakllangani asosida amalga oshadi. Koʻrsatilgan vazifalardan birontasining shakllanmay qolishi yozuv koʻnikmalarini egallash jarayonining buzilishiga disgrafiyaning vujudga kelishiga sababchi boʻlishi mumkin. Oʻqish va yozishdagi buzilishlar bir biriga oʻxshash boʻladi. Yozuvi buzilgan bolalarda koʻpgina oliy psixik funksiyalar: qobiliyatning tahlili va sintezi, fazoviy tasavvurlar, nutq tovushlarini koʻrish eshitish orqali farqlash, fonematik hamda boʻgʻinli analiz-sintez qilish, gapni soʻzlarga ajratish, nutqning leksik va gramatik tuzilishi, xotira, diqqat-eʼtibor, sukcesiv va simultan jarayonlarining emotsional-irodaviy sohaning shakllanganligi kuzatiladi.

Motor disgrafiya – qoʻlning yozuv paytida qiyin xarakterga kelishi, motor obrazlaridagi aloqalarning soʻzlariga tovush va koʻrish obrazlari bilan birgalikdagi buzilishi unga xosdir.

Disgrafiyaning bartaraf etishda yozuv mashqlari katta oʻrin tutadi. Artikulator – akuvtik disgrafiyaning bartaraf etishda avval tovushlar talaffuzidagi kamchiliklarni toʻgʻrilash lozimdir. Ishning boshlangʻich davrida tovushlarni aytib takrorlamaslik tavsiya etiladi, chunki bu holatda yozuvda xatoliklarga yoʻl qoʻyilishiga olib kelishi mumkin.

Disgrafiya va fonematik disleksiyani bartaraf etishda tilning analiz va sintez tomonini rivojlantirish.

Gapda soʻzning soni, ketma-ketligi va oʻrnini aniqlash qobiliyatini quyidagi topshiriqlarni bajarish orqali shakllantirish.

1. Sujetli rasmlar asosida gap tuzilish va gapdagi soʻzlar sonini aniqlash;
2. Maʼlum miqdorda soʻzlar boʻyicha gap oʻylab topish;
3. Soʻzlar sonini koʻpaytirib, gapni kengaytirish;
4. Gapda soʻzlar oʻrnini aniqlash;
5. Maʼlum sondagi soʻz ishtirok etgan gaplarni matndar ajratish;
6. Gapda nechta soʻz boʻlsa, shuni koʻrsatuvchi sonni koʻrsatish.

Oʻqish va yozuv buzilishlarini oldini olish.

Oʻqish va yozuv buzilishlarini oldini olish maktabgacha yoshda oʻtkaziladi. Bu ishlar ayniqsa nutqida kamchiligi boʻlgan bolalar, ruhiy rivojlanishida toʻxtalish boʻlgan, aqli zaif va boshqa anomal bolalar bilan oʻtkazilishi taqqazo qiladi. Bunda olib boriladigan asosiy ishlar fazoviy koʻrish funksiyasini, diqqat, xotira, analitik, sintetik faoliyat, til analiz-sintezini shakllantirish, nutqning leksik gramatik tomonini rivojlantirish va ogʻzaki nutq kamchiliklarini bartaraf etishdan iborat.

Xulosa qilib aytganda yozma nutq buzilishlari bolaning ham jismoniy ham ruhiy, nuqsonlari kelib chiqishini odini olish, jamiyatdagi bu nuqsonlar haqida tushunchalarni shakllantirish, aholi orasida targʻibot ishlarini olib borish kerak. Xozirgi kunda farzandlarimizda uchraydigan yozma nutq nuqsonlari avj urayotgan bir paytda biz logoped oʻqituvchilarning oldimizda juda katta maʼsulyat va burch bor va biz bu vazifani sidqidildan bajaramiz .

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. V.V.Shelenkova, I.B.Korelina. Bolalar oʻsmirlar va kattalardagi nutq va ovozning buzilishi .
2. E.S.Almazova. Logopedik ish bolalarda ovozni tiklash. 2005
3. V.V.Shelenkova, I.B.Korelina. Bolalar oʻsmirlar va kattalardagi nutq va ovozning buzilishi 2005. M.Y.Ayupova. Logopediya Toshkent 2007
4. K.P.Bekker, M.Sovak. Logopediya. 1981.

